

Saša Došen

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/mzvktl1p9>
Izvorni znanstveni rad
Rukopis prihvaćen za tisak: 19.5.2022.

"BEČARAC" ZLATKA BOUREKA - SPOMENIK NAMA SAMIMA

Sažetak

Bourekov tretman glumca kao lutke, odnosno kao žive figure, predstavljen je na primjeru predstave *Bečarac* iz 1998. godine u kojoj se Bourek predstavlja kao autor koncepta, kao likovnjak i kao redatelj te glumačko kazalište pretvara, upravo likovnom dramaturgijom, u teatar figura – teatar nakaza. Primjer je to Bourekove predstave *s ljudima*, ali i predstave u kojoj se umjetnikova dramaturgija ukupne vizualnosti, od promišljenog i simbolima nabijenog oblikovanja sveukupne likovnosti komada i mizanscena do scenskog pokreta, rukovodi upravo lutkarskim načinom razmišljanja, no u *velikim* razmjerima igranoga glumačkog teatra.

Bečarac (1998.), koji prema idejnoj koncepciji Zlatka Boureka i Sanje Ivić na veliku pozornicu Hrvatskoga narodnog kazališta u Osijeku dovodi tipске maske slavonskog folkloru, vrhunski je primjer intrinzičnog kreativnog nagona Zlatka Boureka, njegove majstorske figuracije i stilizacije kojom žive glumce, tretirajući ih poput figura ili lutaka u prirodnoj veličini, izjednačava s idealom Craigova idola, nadmarionete. Predstava je, poput scenskog oživotvorenja umjetnikove neiscrпne životne i kreativne energije, Bourekov spomenik narodu i duhu Slavonije, ali i sebi samom.

Ključne riječi: Bourek; bečarac; teatar figura; teatar nakaza; tretman glumca kao lutke.

Ishodišta Bourekove poetike groteske i pučkog u teatru

Zlatko Bourek rođen je u Požegi 1929. godine u židovskoj obitelji. Tijekom svoje izuzetno plodne šezdesetogodišnje umjetničke karijere, Bourek se potvrdio kao jedinstven i izuzetan autor djelujući na širokom području čistih i primijenjenih likovnih umjetnosti.

Osnovnu školu i gimnaziju Bourek završava u Osijeku. Godine 1955. diplomirao je kiparstvo i posebnu obradu metala na zagrebačkoj Akademiji za primijenjenu umjetnost u klasi akademika Koste Angelija Radovanija, umjetnika i pedagoga čija je opsjednutost ljudskom formom imala velik utjecaj na formiranje Bourekove idejne, zanatske, crtačke i skulpturalne istančanosti, majstorske vještine baratanja formom, materijalom, teksturom i bojom koja rezultira osobnim poetskim likovnim izričajem i vrhunskim umjetničkim interpretacijama likovnih prikaza fizionomija i ljudskoga

tijela unutar širokog Bourekovog umjetničkog opusa bez obzira kojim se vidom likovnog stvaralaštva bavio, od ilustracije i karikature, preko slikarstva i kiparstva, animiranog i igranog filma do likovnosti kazališta.

U danima svojeg djetinjstva u Osijeku, gdje je po prvi puta došao u kontakt s lutkarstvom namijenjenim odrasloj publici, uživao je u vašaarskim *zločestim* lutkarskim predstavama putujućih skupina na streljani pored Drave.

Tragove tog pučkog teatra Bourek ponovno susreće kao gimnazijalac četrdesetih godina dvadesetog stoljeća u Kapucinskoj crkvi (Rimokatolička crkva sv. Jakova apostola) u Osijeku gdje je učio latinski jezik, kamo ga je "poslala mama ne bi li se tih godina malo pomiješao s Katoličkom djecom¹," a u kojoj su se održavale predstave sa sakralnom tematikom za čije je uprizorenje teatar figura izričito podoban jer u vidu scenskog narativa oživljava likove svetaca i mučenika slijedeći estetiku drvenih skulptura s crkvenih oltara. Sjemeništarci Kapucini izvodili su ondje kratke igrokaze, prikaze iz života svetaca i mučenika, predstavljajući, s obzirom na društveno-politički trenutak, više s povijesnog no s religijskog aspekta, lutkarske igrokaze o susretu Svetog Franje iz Assisija i Pape Inocenta II, teatralizaciju muke Svetog Sebastijana i slične lutkarske dramske narrative. Boureka je, prije svega, fascinirala likovnost i komunikacijska moć umjetničkog lutkarskog izraza koja je imala na mladu publiku puno snažniji efekt od bilo koje propovijedi ili suhoparnog čitanja i prepričavanja biblijskih priča.

Predstave za djecu nisu nikada uistinu pobuđivale Bourekov interes. Njega je, od samog početka, zanimalo pučko kazalište za odraslu publiku, ona vrsta kazališta koje jednostavnim rječnikom progovara o svemu: o međuljudskim odnosima, politici, religiji, muško-ženskim odnosima... Stoga je inspiraciju i poticaj za svoje umjetničko djelovanje u okviru izvedbene umjetnosti pronalazio u uličnom teatru i u gostionicama poput krčme u osječkom Donjem gradu pokraj kina Slavija u kojem se davao kabaretski program.

Govoreći o svojoj vokaciji u okviru kazališne umjetnosti, Bourek navodi:

Ta vrsta posla koji mi radimo, to se u Njemačkoj opravdano zove *Bettler Kunst* - prosjačka umjetnost. Mi smo stvarno bili za tu proletersku, za tu narodsku - za tu zločestu umjetnost - koja je protiv nečega, ali tajno, tako da se to ne osjeća (da ne odeš u zatvor), ali svi to znadu. A za to je kazalište figura kao stvoreno².

Bourekov je pristup likovnom stvaralaštvu multimedijalan te se u njegovim djelima mediji često isprepliću čime njegove slike postaju filmične i teatralne, skulpture posjeduju narativnu slojevitost priče i osobne filozofije umjetnika uobličene osnovnim likovnim sredstvima forme, teksture i boje, dok prizori kazališnih predstava često nalikuju kiparskim kompozicijama koje oživljavaju pred gledateljima.

Grotesknost, prepoznatljivi elementi folklora podcrtani arhetipskim značenjima, simbolična prezentacija tijela s natruhama erotičnosti, karikaturalne fizionomije

---

¹ Bourek, Zlatko. *Intervju*. Razgovarala: Saša Došen. Zagreb: Amruševa 5, 22. 6. 2015.

² Bourek, Zlatko. *Intervju*. Razgovarala: Saša Došen. Zagreb: Amruševa 5, 22. 6. 2015.

protagonista njegovih slika ili lica kazališnih komada, likovno oblikovanje prostornih elemenata kao metaforičnih prezentacija prostora duha i nadrealni likovni prikazi odlike su koje će obilježiti njegov cjelokupni umjetnički opus i ostati temeljnom poetskom odlikom Bourekova likovna izričaja.

Umjetnost Zlatka Boureka crpi inspiraciju iz njegove bogate topografije sjećanja. Njegovo je osobno iskustvo svijeta i vlastite povijesti u suodnosu sa slikarskim ili kiparskim motivima, u suodnosu s dramskim tekstom ono što u konačnici objašnjava njegovu intimnu kozmogoniju i artikulira vizualnu realnost njegovih umjetničkih djela. I nemoguće ih je promatrati izdvojene iz tog konteksta. Bourekova je realnost, realnost nataloženih slika i emocija pokretana mašinerijom sjećanja, nadrealni *pobourekljeni* kozmos.

Preokupacija: bećarac

Bourek je često isticao ishodišta svoje estetike i umjetničkog stvaralaštva u kulturi Slavonije.

*Mi smo Slavonci, ravničari, skloni da volimo ljude, ali da ih vidimo takve kakvi jesu. Kad su nosati i guzati i sisati, onda su jako vidljivi. U Slavoniji imate jednu trećinu ravne zemlje i dvije trećine neba — i najluđa stvar je čovjek*³.

Tako se i bećarcu Bourek često iznova vraća tijekom pola stoljeća svojeg umjetničkog rada.

Kadar iz Bourekovog animiranog filma *Bećarac*, 1966. (arhiva Zlatka Boureka)

³ *Drugi format*. Hrvatska radiotelevizija, 30. 1. 2014., gost: Zlatko Bourek, voditeljica: Vlatka Kolarović, <http://www.hrt.hr/enz/drugi-format/233809/>, datum posjeta: 1. 2. 2014.

U njujorškoj MOMI – Muzeju moderne umjetnosti (Museum of Modern Art), u dijelu posvećenom filmskoj umjetnosti izložen je Bourekov "Bećarac (...)" kao primjer europske pop-artističke umjetnosti, nastale prije slavne *Žute podmornice* Beatlesa.⁴

Animirani *Bećarac* Zlatka Boureka, protkan lascivnostima deseteračkog distiha i bogatom likovnošću slavonskog folklorne, doživio je svoju kazališnu inačicu u farsi *Bećarac* (koja je središnji predmet ove analize) prema idejnoj osnovi samog Boureka i Sanje Ivić 1998. godine u Hrvatskom narodnom kazalištu u Osijeku.

Bogatstvo likovnih elemenata folklorne Slavonije i specifičnosti lokalnog govornog jezika, uz sceničnu ritmičnost distiha bećarca, ostaju trajnom Bourekovom preokupacijom te je njegov projekt *Dvoredi/Poruke*, na čijoj je realizaciji aktivno radio tijekom 2014. i 2015. godine i koji kombinira velike zijevalice u formi pučkog teatra namijenjenog izvedbama na javnim gradskim prostorima, inspiriran i protkan kako likovnom simbolikom slavonskog folklorne, tako i bogatstvom govorenog bećarca koji sažeto i britko, tečnim ritmom, izražava ponekad i malo zločeste ideje, društvene komentare te opisuje karaktere i naravi protagonista skicoznih dramskih radnji.

Bourekovi *Dvoredi* (2013.-2015.), Bećar i Hrvatski Vrag (fotografije: S.D.)

Velike zijevalice, oblikovane za projekt *Dvoredi/Poruke*, namijenjene izvođenju na javnim prostorima grada čime bi se, prema Bourekovoj ideji i namjeri, lutkarstvo približilo najširoj publici u svojoj iskonskoj organskoj formi pučke zabave i provokacije, prema Bourekovom objašnjenju jesu upravo:

...figure slavonske ravnice.

Humor i ljubav prema životu uvriježeni su u mentalitetu koji koketira s lascivnošću.

*Takav zdrav humor nastaje samo u slavonskoj ravnici gdje je čovjek najviša planina.*⁵

⁴ Ivić, Sanja. *Bećarac. (Bećarac u New Yorku)*. Programska knjižica. Osijek: Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, 1998.

⁵ *Drugi format*. Hrvatska radiotelevizija, 30. 1. 2014., gost: Zlatko Bourek, voditeljica: Vlatka Kolarović, <http://www.hrt.hr/enz/drugi-format/233809/>, datum posjeta: 1. 2. 2014.

Bourekov tretman glumca kao lutke

Razlika između lutkarskog i glumačkog teatra nameće se gotovo kao neupitno lako određenje ovih dvaju vrsta predstavljačke umjetnosti. Zdenka Đerđ, pozivajući se na teoriju sustava znakova semiologa lutkarskog kazališta Petra Bogatyreva, navodi kako je:

načelna (...) razlika između glumačko-dramskog i lutkarskog kazališta u tome što je u lutkarskom kazalištu *glumac zamijenjen lutkom*, koji je zbog toga i *nerazdvojivo vezan s lutkom*. Povezanost glumca-animatora i lutke okosnica je semiotičkog sustava lutkarskog kazališta. Povijest kazališta lutaka potvrđuje tu povezanost koju je glumac-lutkar pred gledateljima krio, ali je i otkrivao svoju organsku povezanost s lutkom.⁶

Bourekova je definicija lutkarskog i živog kazališta pomalo drugačija. Kao opreku lutkarskom teatru, Bourek definira:

"kazalište s ljudima", a ne "glumačko kazalište" - to pobuđuje na razmišljanje; to bi se moglo dopasti. Naravno, Bourek (...) nema ništa protiv dobrih glumaca, ali želi imati takva izričajna sredstva koja mu dopuštaju realizirati vlastitu viziju. Pri tome ima tu sreću što ima izvrsnu poziciju kao likovnjak, i kazalište nije za njega način zarađivanja za kruh, nego mjesto očitovanja, forum na kojem Bourek likovnim i kazališnim sredstvima prosuđuje svoje bližnje.

A čini to na surov način, premda ne i lišen rableovskog smiješka. Svi smo čudovišta, ali zabavna čudovišta, i to nam osigurava povratničku radost nad našom nesavršenošću.⁷

Sâm Bourek, govoreći o vlastitom likovnom izrazu u okviru igranog teatra ističe sljedeće:

Kad radim s ljudima teatar - to je teatar nakaza. Kada sam radio sâm i kada sam radio za druge režisere, mene zovu onda kada treba napraviti jaku fizionomiju. (...) Nakazne figure po izgledu, a i po čuvstvu su potencijalno dramaturški snažne ličnosti. Ne funkcionira kazališni komad ni film bez zločestih. Jer s lijepima i dobrima bi bio dosadan film i kazalište.⁸

Opisujući specifičnosti kazališnog medija naspram drugih vidova predstavljačke i izvedbene umjetnosti kao što su film ili televizija, Zlatko Bourek ističe:

Kazalište je lijepo zbog trodimenzionalnosti i vremena u kojem sudjelujete. Dakle, važna je dužina i veličina tog vremena, jer vi ste njegov fizički sudionik. Glumac svoju vještinu i trud živi za vas i time vas iščuđava dokraja. (...) Osim toga sve se više vrednuje pojam rituala u kazalištu, prisutnost činu. (...) U Kazalištu imate dojam da se nešto događa upravo za vas. To je draž pravih stvari. Tako i lutkarstvo može biti sredstvo za najmodernije ciljeve. To je igra simbola u rukama ljudi koji znaju što hoće!⁹

⁶ Đerđ, Zdenka. *Hrvatsko lutkarsko nazivlje - lutkarski tezaurus*. u: *Međunarodni znanstveni skup: Europske odrednice pojma lutke i stručno lutkarsko nazivlje*. Zbornik. ur: Livija Kroflin. Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku, 2014., str. 109.

⁷ Jurkowski, Henryk. *Povijest europskog lutkarstva, II. dio. Dvadeseto stoljeće*. Zagreb: MČUK, 2007., str. 479.

⁸ *Drugi format*. Hrvatska radio televizija, 30. 1. 2014., gost: Zlatko Bourek, voditeljica: Vlatka Kolarović, <http://www.hrt.hr/enz/drugi-format/233809/>, datum posjeta: 1. 2. 2014.

⁹ Šutić, Katja. *Zlatko Bourek: čovjek od ljudi*. Studio broj 1003, 25. VI. - 1. VII. 1983., str. 12.

Bourekov tretman glumca kao lutke, odnosno kao žive figure, predstavljen je na primjeru *Bečarca* iz 1998. godine u kojem se Bourek predstavlja kao autor koncepta, kao likovnjak i kao redatelj te glumačko kazalište pretvara, upravo likovnom dramaturgijom, u teatar figura — teatar nakaza. Primjer je to Bourekove predstave *s ljudima*, ali predstave u kojoj se umjetnikova dramaturgija ukupne vizualnosti, od promišljenog i simbolima nabijenog oblikovanja sveukupne likovnosti komada, mizanscena, do scenskog pokreta, rukovodi upravo lutkarskim načinom razmišljanja, ali u *velikim* razmjerima igranog glumačkog teatra.

Bečarac (1998.) koji prema idejnoj koncepciji Boureka i Sanje Ivić na veliku pozornicu Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku dovodi tipske maske slavonskog folkloru, vrhunski je primjer intrinzičnog kreativnog nagona Zlatka Boureka, njegove majstorske figuracije i stilizacije kojom žive glumce, tretirajući ih poput figura, izjednačava s idealom Craigovog idola, nadmarionete. Predstava je, poput scenskog oživotvorenja umjetnikove neiscrpne životne i kreativne energije, Bourekov spomenik narodu i duhu Slavonije, ali i sebi samom.

***Bečarac* - Bourekov spomenik "nama samima"**

Bourek, Zlatko / Ivić, Sanja: BEČARAC

Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku

Redatelj, scenografija, kostimografija i oblikovanje svjetla: Zlatko Bourek.

Dramaturgija: Sanja Ivić. Scenska glazba: Igor Valeri. Koreografija: Zorislav Štark.

Praizvedba: 6. 3. 1998.

*Preko šora pružio se lanac / ide lola i piva bečarac.*¹⁰

Predstava *Bečarac*, nastala prema idejnoj koncepciji Zlatka Boureka i Sanje Ivić, izazvala je ekstremno oprečne reakcije pri recepciji ovog, na temeljima usmene narodne tradicije, običajne kulture i narodne likovnosti nastalog komada. Reakcije publike nakon premijerne izvedbe *Bečarca* bile su u rasponu od ekstatičnog oduševljenja do krajnjeg gnušanja nad *prostotama* koje su okaljale *posvećeni* prostor nacionalne kazališne kuće u Osijeku. Reakcije tog, predstavom nezadovoljnog dijela publike, Ljubomir Stanojević opisao je prilično blago kao hladan prijam i neka negodovanja.

Ako je Bourek namjerno ostavljao otvorene upite, želeći publiku provokativno angažirati, može se reći da je uspio, čak i po cijenu gledateljskog negativnog određenja.¹¹

Konstantin Sergejevič Stanislavski, raspravljajući o moralu u kazalištu navodi:

Kazalište je jedna od umjetnosti najosjetljivijih na svijet i stvarnost, na sve što je ljudsko i živo. Od svih drugih umjetnosti to je, nekako, najviše javna i naga. Svaka druga prenosi, prevodi ljudske sadržaje na neke izvanljudske ekvivalente: na boje, na oblike, na zvuke. Samo kazalište, i jedino ono, te ljudske sadržaje utjelovljuje u živog čovjeka.¹²

¹⁰ Iz predstave *Bečarac*. u: *Bečarac*. Programska knjižica. Osijek: Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, 1998.

¹¹ Isto.

¹² Stanislavski, Konstantin Sergejevič. *Etika. Umetnost glumca i reditelja*. Subotica: "L" Slobodna izdanja, 1996., str. 73.

S druge strane, uvjerenje Petera Brooka jest kako kazalište ne bi smjelo biti ograničavano isključivo stvarnošću:

U kazalištu ništa ne treba biti isključeno, ništa ne treba biti označeno "artificijelno", "realno" ili "nerealno" jer svakidašnja kretnja može biti beznačajna i otrcana dok naoko bizarna gesta može postati prijenosnik jako uzbudljiva značenja. Sve što je važno jest da radnja mora ostavljati dojam istinitosti u trenutnu izvođenja. U tom času, ona je "prava". To je apsolutni test. To je kazališna stvarnost.¹³

U skladu s time, moguće je prihvatiti ideju Antonina Artauda o kazalištu kao umjetničkom mediju koje bi trebalo biti i jest veće od funkcije pukog oponašanja stvarnosti:

Kažem da je pozornica fizičko i stvarno mjesto koje zahtijeva da bude ispunjeno i da mu prepustimo da govori svojim konkretnim jezikom.¹⁴

Bourekova najranija sjećanja na izvedbe putujućih lutkarskih trupa iz Mađarske na streljani kraj Drave, sakralni igrokazi o životima i mukama svetaca koje je gledao kao srednjoškolac u Kapucinskoj crkvi u Osijeku, kabaretski oblikovane minijature predstavljene u osječkoj donjogradskoj krčmi, motivi narodne umjetnosti i folklora, njemačko ekspresionističko slikarstvo, skulpture Vanje Radauša, sve to pohranjeno je u njegovom sjećanju i, uz brojne druge slike koje je akumulirao tijekom svojeg života, čini bogatu riznicu eidetskih slika za kojima Bourek poseže u stvaranju vlastite slike simboličnog života u okviru kazališne umjetnosti.

O utjecajima iskustava iz svoje najranije mladosti koju je proveo u Osijeku na umjetničko stvaranje *Bečarca*, sam Bourek navodi:

Cijeli pothvat oko predstave "Bečarac" duboko seže u moju biografiju. Ja sam Osječanin koji je 1949. otišao iz Osijeka. Najluđi dio života proveo sam ovdje, u vrijeme kada se budući umjetnici "pelcaju" da cijeli život ostanu pod utjecajem onog kraja, klime gdje su jeli, spavali, živjeli. To je za mene ta ravničarska kultura, ta Drava.¹⁵

Peter Brook, u svojim memoarima naslovljenim *Niti vremena*, progovara o selektivnoj prirodi pamćenja, o nepostojanju objektivne istine te stoga o nemogućnosti postojanja niti objektivne stvarnosti, obzirom da je svako individualno iskustvo bilo kojeg događaja u svojoj suštini jedino i neupitno subjektivno. Brook navodi kako:

u mozgu ne postoji duboko zamrzavanje gdje su pohranjena netaknuta sjećanja, na-protiv, mozak čini da se posjeduje rezervoar fragmentiranih signala koji nemaju boju, zvuk, niti okus i čekaju da ih oživi moć imaginacije.¹⁶

Uz likovnost, Bourek u kazalištu veliku važnost pridodaje i izgovorenoj riječi. Sam često ističe svoju ljubav spram slavenskog bečarca, njegove ritmičnosti deseteračke rime u distihu te lascivnosti ili narodnih bezazlenih zločestoća kojima ti tekstovi obiluju.

---

¹³ Brook, Peter. *Niti vremena, Sjećanja*. Zagreb: Hrvatski centar ITI-UNESCO, 2003., str. 187.

¹⁴ Artaud, Antonin. *Kazalište i njegov dvojniki*. Zagreb: Hrvatski centar ITI-UNESCO, 2000., str. 35.

¹⁵ *Spomenik nama samima. Interview: Zlatko Bourek. u: Bečarac*. Programska knjižica. Osijek: Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, 1998.

¹⁶ Brook, Peter. *Niti vremena, Sjećanja*. Zagreb: Hrvatski centar ITI-UNESCO, 2003., str. 9.

Bećarac iz Slavonije Baranje i Srijema je, na zasjedanju Odbora za očuvanje nematerijalne baštine UNESCO-a, 27. studenog 2011. godine na Baliju, upisan na popis svjetske nematerijalne kulturne baštine.¹⁷

Licemjerje i prijetvorno čistunstvo koje najčešće skriva dvostruki moral upravo tih čistunaca u vremenu i prostoru u kojem živimo često je na tapeti imalo bećarac i one iz čijih usta izlazi. Bećari se terete zbog prekršaja zakona o ravnopravnosti spolova¹⁸, hrvatska državna pravobraniteljica za ravnopravnost spolova pobunila se protiv reklamne kampanje za Osječko pivo¹⁹ koja je obilovala lascivnostima, pa čak i štoviše, za žene navodno neoprostivo uvredljivim prostotama bećarca.

I taj je, istovremeno ozloglašen, za muški šovinizam optužen, a s druge strane UNESCO-vom poveljom zaštićen plod svjetske kulturne nematerijalne baštine, Bourek postavio na veliku pozornicu Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku.

Motivaciju Zlatka Boureka za postavljanje Bećarca na scenu nacionalne kazališne kuće u Osijeku, u podneblju iz kojeg je bećarac ponikao, moguće je sažeti mišlju Ronalda Harwooda:

Sve do danas, neophodna funkcija kazališta jest da prodrma našu svijest, da oslobodi njenu publiku od tabua i fosiliziranih stavova.²⁰

Zlatko Bourek predstavio je *Bećarac* kao kulturnu stvarnost u svom svojem jezičnom i likovnom bogatstvu kojim narodna umjetnost Slavonije obiluje. O veličanju duha Slavonije kroz neortodoksno nizanje Bourekovih grandioznih slika bez opterećenosti čvrstom fabularnom niti, Stanojević navodi:

Zamišljen kao svojevrsna apoteoza, "himna Slavoniji", njezinu iskonu i neuništivosti, "Bećarac" preispituje korijene slavonskoga hrvatskoga jezika, etnotradiciju, pošalice i doskočice jednoga mentaliteta koji u sjeni Smrti skrbi o kruhu/životu, ljubavi i radu te očuvanju vlastita identiteta.²¹

Raspravljajući o teatrabilnim oblicima folkloru u Hrvatskoj, Ivan Lozica u svojem razmatranju mjesta usmene književnosti u okviru ukupne nacionalne kulturne baštine smatra kako svaki žanr zaslužuje i mora biti predmetom zasebne analize u okviru šireg konteksta. Bećarac, kao deseterački distih, jedan je od tih govornih žanrova.

Takozvani sitni oblici potpuno su različiti od većih formi kao što su bajke ili dulje epske pjesme, njihova je formalna struktura drugačija i na neki način suptilnija, s razrađenijom jezičnom i ritmičkom teksturom.²²

---

¹⁷ Vidi: UNESCO: Intangible Cultural Heritage: *Bećarac singing and playing from Eastern Croatia*, <http://www.unesco.org/culture/ich/en/RL/becarac-singing-and-playing-from-eastern-croatia-00358>, također: UNESCO uvrstio nijemo kolo i bećarac u svjetsku baštinu, <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/unesco-uvrstio-nijemo-kolo-i-becarac-u-svjetsku-bastinu.html>, datum posjeta: 14. 12. 2015.

¹⁸ Vidi: Šimić, Zlatko. *Seksizam u stihovima. Kičo o aferi bećarac*. Zagreb, Jutarnji list, 29. 9. 2015.

¹⁹ Vidi: Derk, Denis. *Hrvatska nema menuet, ali ima bećarac*. Zagreb: Večernji list, 24. 6. 2012.

²⁰ Harwood, Ronald. *Istorija pozorišta. Ceo svet je pozornica*. Beograd: CLIO, 1998., str. 51.

²¹ Stanojević, Ljubomir. *Neuspjeli "Bećarac"*. Zagreb: Vjesnik, 9. 3. 1998.

²² Lozica, Ivan. *Izvan teatra. Teatrabilni oblici folkloru u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, 1990., str. 54.

Nabijen likovnim simbolima, *Bečarac* je Bourekov spomenik duhu Slavonije, njezinim ljudima i zemlji, ali i bogatstvu jezika kojim tradicionalna kultura ovog podneblja obiluje. Slavonska obilja i plodnosti kao i prostor nesputanih seksualnih aluzija govornog jezika ostaju Bourekovom nepresušnom inspiracijom. Njegov nagrađivani animirani film *Bečarac* iz 1966. godine samo je preteča ove izuzetne kazališne predstave koja je 1998. na splitskim *Marulovim danima* dobila Marula za režiju.

Distih, dvored, za mene je najljepši hrvatski štokavski jezik koji na najkraći i najpametniji način komunicira s publikom. Dvored se ne pjeva već se govori recitativo, pri čemu je samo refren pjevan. To je suština slavenskog bečarca.²³

Stoga *Bečarac* i nije strukturiran prema konvencijama dramskog narativa, već je bliži nizanju snovitih slika kojima Bourek veliča tradicijske i pučke umjetničke vrijednosti podneblja kojem ovaj usmeni žanr pripada.

Bečar. (fotografija: arhiva Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku)

Bourekov kazališni *Bečarac* plod je njegove ljubavi za tradicijsku kulturu Slavonije, za govoreni jezik i lascivnosti kojima obiluje. Proizišao je iz naslaga uspomena njegova djetinjstva koje se manifestiraju na području svih umjetničkih disciplina u kojima se ovaj umjetnik okušao. Pri tome je, u likovnom oblikovanju i upotrebi folklorne

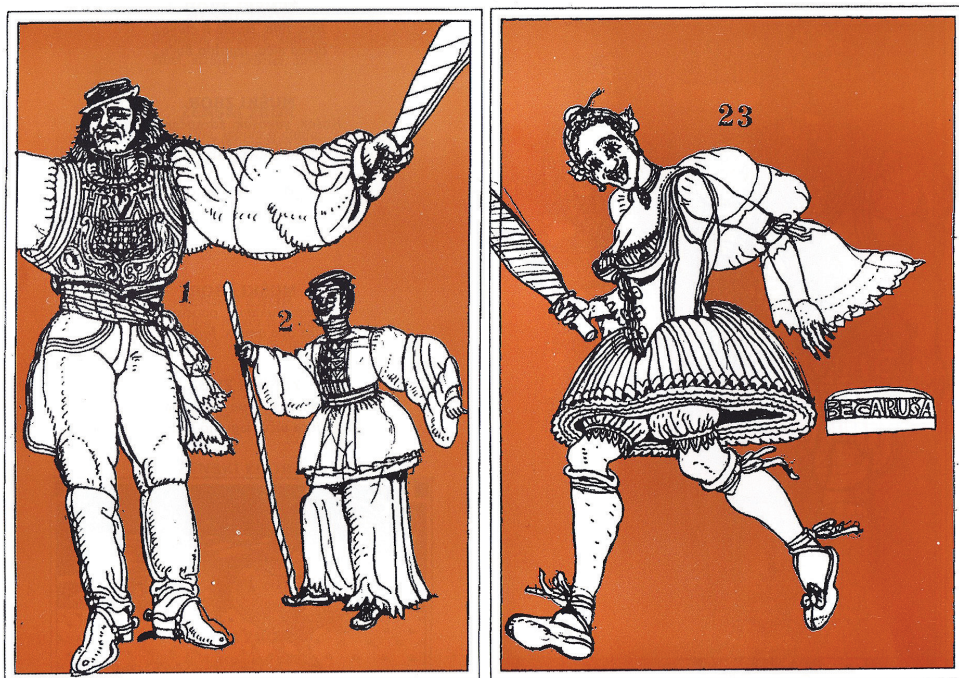
²³ Bourek, Zlatko. *Intervju*. Razgovarala: Saša Došen. Zagreb: Amruševa 5, 22. 6. 2015.

ornamentike i simbola, u ovoj kazališnoj predstavi, u kojoj Bourek tretira žive glumce poput figura, evidentan direktan odjek njegovog animiranog *Bečarca* iz 1966. godine.

Branka Čokljat u svojemu kritičkome osvrtu na praiizvedbu *Bečarca* u osječkom Hrvatskom narodnom kazalištu ističe uspješnu transpoziciju bečarca u kazališni medij:

Grotesknim gomilanjem, miješanjem zadanih detalja "Bečarac" postaje jednako drzak, prost i slobodan kao i stih od kojega je nastao, kao i selo u svojem mikrokozmosu izvan povijesno-civilizacijskih propisa. Tako Bourek zapravo najdosljednije uranja u iskonski etnos, potvrđuje ga i umjetnički nastavlja.²⁴

Skica Bečara i Bečaruše.

(Programska knjižica; arhiva Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku)

Ishodište plejade predstavljenih likova, odnosno živih figura u *Bečarcu*, moguće je pronaći u narodnoj kulturi Slavonije i u tradiciji poklada i pokladnih likova poput Babe, Dide ili, često prisutnih u Bourekovim interpretacijama i idejnim nadogradnjama književnih tekstova, likova Vraga, Smrti ili posebno za *Bečarac* izmaštanih Crnih sjena kao pomoćnica Vraga.

Pokladna, odnosno karnevalska maska Vraga ili Smrti, Babe i Dide rasprostranjena je po svim krajevima Hrvatske i utkana u narodne običaje i karnevalsku

²⁴ Čokljat, Branka. *Farsom prokušati nastaviti Etnos*. Osijek: Glas Slavonije, 9. 3. 1998.

performativnu praksu. Karnevalski je poredak duboko simboličan te slavi povratak preminulih predaka među žive. Preci, utjelovljeni u maskama, pohode žive i, kako navodi Ivan Lozica;

traže nove mrtve za svoje kraljevstvo, dolaze promaknuti djecu u odrasle ljude, prenijeti potomcima svoja znanja, snage i sposobnosti koje će ih učiniti neprikosnovenima, priznatima od zajednice.²⁵

Predstavljачka i simbolička funkcija maske mijenja se, poput živog organizma, u skladu s promjenama u društvu, ali iskonska značenja zbijena pod tradicionalnim magičnim krinkama karnevala svojim arhetipskim simboličkim djelovanjem na promatrača odolijevaju mijenama vremena.

Običajna kulturna baština različitih naroda posjeduje mnoge slične značajke, ali i otkriva bogatstvo različitosti. Lozica u sličnostima obreda i običaja različitih kultura prepoznaje

osnovu koja je stabilnija od razlika i mnogo trajnija od nas smrtnika - doživljava je kao arhetipski vječnu, izvanpovijesnu i izvanvremensku sastavnicu ljudske svijesti.²⁶

Geografski malo udaljeniji od slavonske kolijevke bečarca, pa možda i uslijed prostorne te time i emocionalne distance objektivniji u svojem sudu od lokalnih kazališnih kritičara, Želimir Ciglar, u svojem kritičkom osvrtu na podvig postavljanja *Bečarca* Zlatka Boureka i Sanje Ivić na scenu nacionalnog kazališta, smatra kako je ovaj komad, prije svega, gotovo školski primjer upotrebe znaka u okviru kazališne izvedbe.

Glumci su odjeveni u stilizirane narodne nošnje, gledatelj povremeno ima dojam da ta nošnja krvari. (...) Trobojnica opliće i lijepe slavonske djevojačke listove, batine s kojima se vrag izgoni trobojne su, kao i grudi koje su istovremeno i erotski, ali i majčinski simboli.²⁷

Granginjolski tretman živog kazališta s *ljudima* evidentan je osobito iz velikog finala predstave u kojem se

kao u moreški, odvija mačevanje dobrih sila, zapravo slavonskih mladenki, i mračnih sila koje bivaju protjerane zaklinjanjem, spomenutom batinom, raspelom, a Vrag, veliki manipulator, skonča zatočen u košari... "Idi, vraže, di te traže". I ovo je teatar figura, kao i lutkarstvo koje Bourek oblikuje desetljećima.²⁸

Bourek i Ivić u *Bečarcu* predstavljaju tipske maske slavonskog folklor. Među živim figurama koje napućuju ovaj komad su Bečar, Bečaruša, Brico, Bogatuša, Prijatelj, Kuma, Dida, Baba (kao najpoznatiji karnevalski antropomorfnu par), Djevojke, Mladići, Crne sjene, Vrag i Smrt, lica koja ne zahtijevaju posebnu psihologizaciju ili dodatna objašnjenja. Njihove su uloge jasne i određene stoljetnom tradicijom narodne kulture. Jednako su tako na prvi pogled prepoznatljivije i u svojem likovnom oblikovanju koje određuje svaki pojedini tip predstavljen u okviru ovog komada. I

---

²⁵ Lozica, Ivan. *Hrvatski karnevali*. Zagreb: Goleđn marketing, 1997., str. 219.

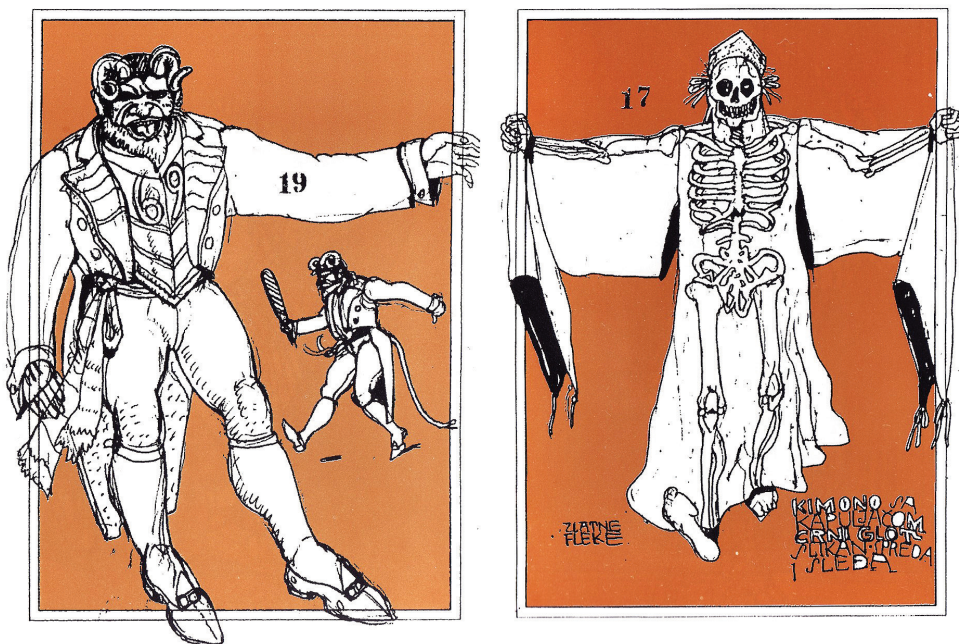
²⁶ Lozica, Ivan. *Poganska baština*. Zagreb: Golden marketing, 2002., str. 221.

²⁷ Ciglar, Želimir. *Kad komšije nisu susjedi*. Zagreb: Večernji list, 10. 3. 1998.

²⁸ Isto

među njima postoji karnevalska podjela na lijepe i ružne maske. Lijepa maska kao predstavnica reda često se pojavljuje u parovima poput dvojnika suprotnih spolova. Ružna maska slika su nereda. Najpoznatija među njima jest maska Vraga. Vrag je simbol zla, on

predočuje povratak neredu, diobi i raspadu ne samo na fizičkom planu, nego i na moralnoj metafizičkoj razini.²⁹

Skica Vraga i Smrti.

(Programska knjižica; arhiva Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku)

No, u Bourekovom svijetu niti Vrag niti Smrt nisu kadri nadvladati ljudski duh. Poput karnevala, *Bečarac* Sanje Ivić i Zlatka Boureka izokreće sliku svijeta i predstavlja simbolično pomirenje suprotnosti, pomirenje života i smrti, potomaka i njihovih predaka, tjelesnosti i duhovnosti, kao metaforičnog čina novog početka.

Dijaloški odnos između života i smrti koji je bio i ostaje trajnom preokupacijom i predmetom umjetničke obrade u okviru ukupnog opusa Zlatka Boureka, utkan je u samu prirodu i kanone dramaturškog promišljanja u okviru lutkarskog kazališnog medija. Prema tvrdnji Radoslava Lazića:

U teatru lutaka život i smrt se neprestano izmjenjuju otvarajući pitanje tajne života i smrti.³⁰

²⁹ Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant. *Rječnik simbola. Mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi.* Drugo, prošireno izdanje. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1987., str. 143.

³⁰ Lazić, Radoslav. *Svetsko lutkarstvo. Istorija, teorija, istraživanja.* Beograd: Foto Futura / Radoslav Lazić, 2004., str. 8.

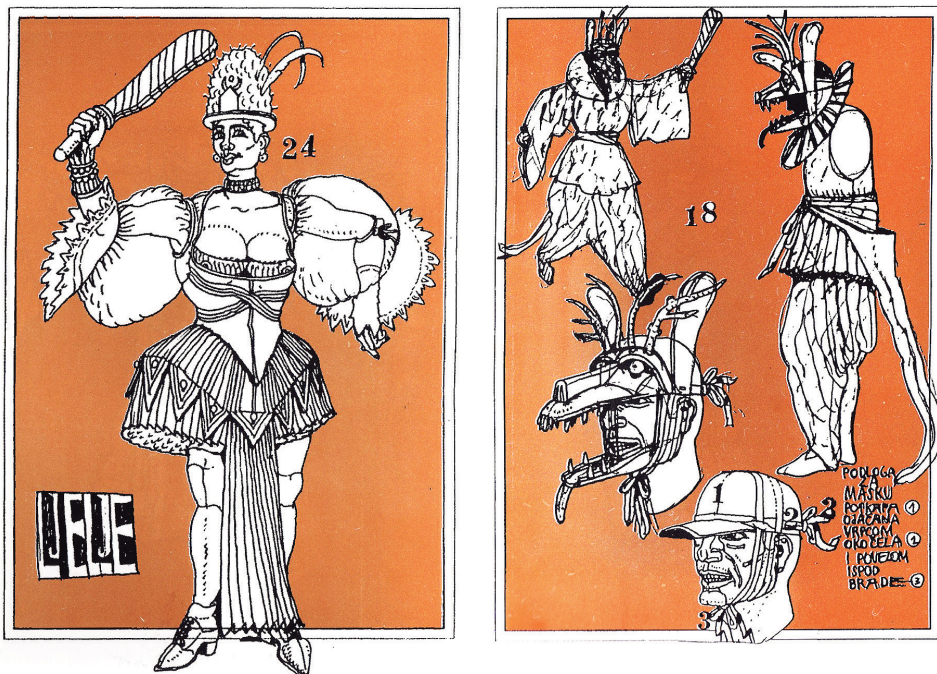
Baba i Dida. (fotografija: arhiva Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku)

Značenjsku bliskost likova koji su predstavljeni u *Bečarcu* s likovima koji svoje ishodište imaju u karnevalu moguće je obrazložiti njihovim zajedničkim ishodištem u kulturi narodne umjetnosti, običaja i folklora. No, karneval, jednako kao i *Bečarac*, nije samo sredstvo zabave, niti bismo *Bečarac* trebali shvatiti kao kostimirano nizanje deseteračkih lascivnih distiha.

Govoreći o važnosti i funkciji karnevala kao pučke teatralizacije likova, vjerovanja i običaja narodne kulture uz obavezno prurušavanje, Miroslav Beker navodi:

Prema Bahtinu, pojava karnevala bila je od posebne važnosti u srednjem vijeku i renesansi kao utjecajan oblik popularne subkulture. [...] Termin karnevalski značio je za njega (u širem smislu te riječi) svaki izraz pučkog otpora službenoj hijerarhijskoj kulturi.³¹

³¹ Beker, Miroslav. *Suvremene književne teorije*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1999., str. 33.

Skica Ljelje i Crnih sjena.

(Programska knjižica; arhiva Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku)

Milovan Tatarin, analizirajući idejna ishodišta likovnog oblikovanja Bourekova Bečarca smatra kako je bitno

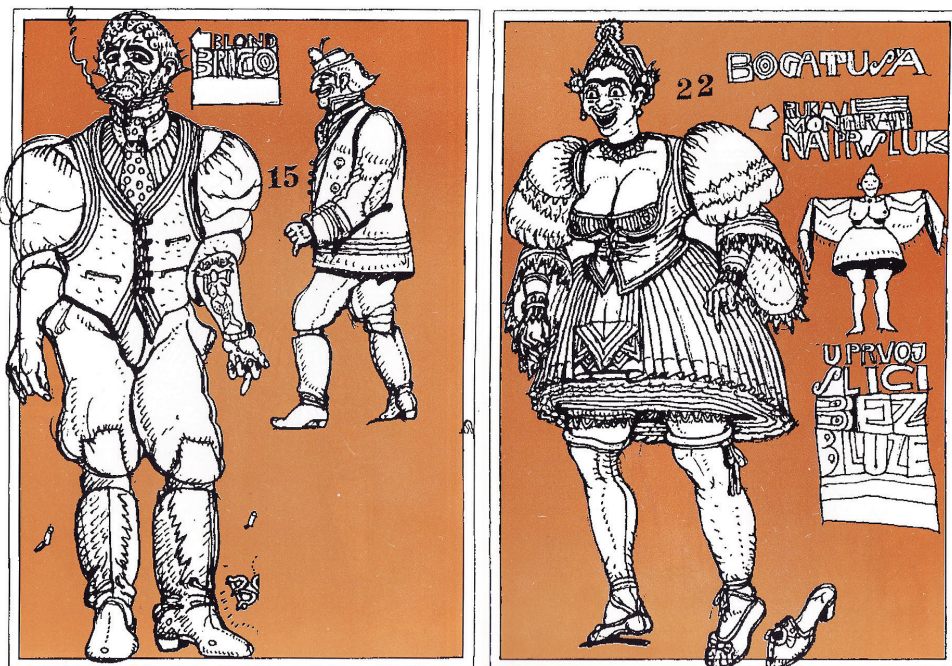
istaknuti da su kostimi *samo* nadahnuti tradicionalnim slavonskim odjevnim predmetima. Bourek ih je zapravo prestilizirao, poigrao se s mekanim i lepršavim materijalima, razbio simetriju, dodao niz našitaka i ukrasa. Dominiraju crvena, bijela i plava, dakle boje nacionalnoga stijega, a uočljivo je da se umjesto oštih rubova težilo blagu preljevanju i prelasku jedne boje u drugu. Boje su dodatno naglašene svjetlosnim efektima, pa se gledatelju doista čini da gleda blistav vatromet.³²

Skicozna dramska radnja o ljubavi, o idiličnom životu uz rijeku kojeg Vrag pokušava pokvariti te uobičajena pučka zadirkivanja završava pobjedom čovjeka nad Smrcu (u sceni kada Ljelje pobjeđuju Smrt, a Baba Didu oživljava rakijom) i slikom velikog sretnog finala u kojem svatko sebi nalazi par, a Vrag je zatočen u kavezu.

Radnja je ispričana govornim ritmiziranim jezikom ili pjevanjem bečarca te je značenjski podcrtana snažnim, dosljedno oblikovanim slikama koje tvore stilizirani, lutkasti pokreti Bourekovih živih figura.

³² Tatarin, Milovan. *Slavonijo, zemljo plemenita...* Zagreb: Vijenac, Matica Hrvatska, 9. 4. 1998.

Skica Brice i Bogatuše.

(Programska knjižica; arhiva Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku)

Bećarac jest živo kazalište, no likovnim tretmanom glumca, odnosno karaktera ovog komada, glumci suštinski, u vizualnom tretmanu i izričaju, te dramaturški jasnom upotrebom govorenog teksta *u dva reda* postaju tipske maske slavonskog folklor. Na izvanredan način, likovnim elementima i postupcima, Zlatko Bourek transformira živo kazalište u teatar figura.

Premda su idejna ishodišta *Bećarca* u folkloru slavonskog podneblja, toposa za koji je usko vezana, kako mogućnost postavljanja, tako i preduvjet točnog, kulturnim nasljeđem uvjetovanog, iščitavanja ovog komada, dramaturginja predstave Sanja Ivić, pišući o njegovom stilskom određenju, prije svega apostrofira farsičnost scenskog umjetničkog izričaja.

Izuzetnost ovog kazališnog komada je u tome što se može postaviti na scenu samo tu, u Slavoniji, i nigdje drugdje, ne samo zbog jezika, nego i zbog autohtone kulture ovog kraja. Ovo djelo je učinjeno s namjerom da postane reprezentativno za ovu sredinu i za dramu osječkoga Hrvatskoga narodnog kazališta.

Međutim, *Bećarac* nije nikakav folklorni igrokaz u građanskom kazalištu, on je farsa (optimistična) nastala pod utjecajem ravničarske kulture koja se izvodi u jednom građanskom teatru, farsa koja se poigrava s folklorom, poput bećara, momaka i djevojaka što se poigravaju sa svojom mladošću. (...)

Uz riječi i glazbu, pokret je još jedan važan element predstave, pokret kojime se

potvrđuje ritam življenja, ljubljenja, žala, želja, čuvstvenoga stanja i zaljubljenog mladog svijeta.

Ukratko, Bećarac je razigrano, duhovito i radosno kazalište koje u svojoj farsičnosti ne zaboravlja ni Smrt, ni Zlo, ni Vraga.³³

Bećaruša i Bećar.

(fotografija: arhiva Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku)

Umjetničkom obradom i upotrebom teksta i glazbe te maestralnom Bourekovom transformacijom živih glumaca u figure koje dosežu u likovnom oblikovanju arhetipsko značenje likova predstavljenih u okviru izvedbe, *Bećarac* postaje monumentalni prikaz narodne kulture, likovnosti, običaja i govornog jezika Slavonije, odnosno kako tvrdi Bourek:

Ova vrsta komada mali je spomenik nama samima.³⁴

³³ Ivić, Sanja. *Na slavonskim kazališnim daskama*. u: *Bećarac*. Programska knjižica. Osijek: Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, 1998.

³⁴ *Spomenik nama samima*. Interview: Zlatko Bourek. u: *Bećarac*. Programska knjižica. Osijek: Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, 1998.

Bečar i Vrag.
(fotografija: arhiva Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku)

Teorija i analiza kazališta kao izvedbene umjetnosti usredotočava se poglavito na glumu, na dramaturgiju, na režiju. No, likovni aspekti kazališnog medija, medija koji je u konačnici ipak nešto što se prije svega gleda kao da su analitičarima i znanstvenicima koji se kazalištem bave gotovo beznačajni, te su u znanstvenom diskursu ili marginalizirani ili nepostojeći.

Kazalište je prostorna umjetnost. Arhitekturu toga prostora čine: likovne kompozicije tijela glumaca u pokretu, kostimi, dekor, lutke i najsitniji prostorni elementi, scenska rasvjeta. Ukupnu vizualnost izvedbe, tu likovnu arhitekturu i likovnu dramaturgiju, potrebno je dovesti u fokus analize u svrhu kvalitetnog poimanja ukupne dramaturgije, simbolike i komunikacijskog potencijala kazališne izvedbe. Jer i golo je glumčevo tijelo postavljeno na голу scenu rezultat svjesne odluke koja u sebi sadrži značenje nerazdvojivo od dramaturške funkcije ostalih elemenata izvedbe.

Momci, Ljelje, Kuma, Prijatelj i Brico.
(fotografija: arhiva Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku)

Sam Bourek ističe svoju usmjerenost ka likovnosti kao dominantno dramaturško načelo pri vizualnom oblikovanju, dramaturgiji i režijskoj koncepciji svojih autorskih projekata.

Radeći u teatru, uvijek sam nastojao oblikovati taj svijet likovno, ponuditi publici osjetilno, vizualno uživanje u slikama u prostoru. I teatar s ljudima kao i teatar figura žive od slika i figura u pokretu.³⁵

³⁵ Bourek, Zlatko. *Intervju*. Razgovarala: Saša Došen. Zagreb: Amruševa 5, 22. 6. 2015.

Bogatuša i Brico. (fotografija: arhiva Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku)

No, Bourekova kazališna likovnost poštuje konvencije kazališnog znaka. Njegova golotinja nadilazi prostotu upravo svojom umjetničkom obradom, Bourekovim osobitim likovnim tretmanom lutke ili glumčeva kostima i maske ne zaboravljajući pri tome bitan element scenskog pokreta. Govoreći o redateljskom radu na *Bećarcu*, Bourek ističe posebnost tretiranja glumačkog ansambla kao jedinstvenog organizma.

Cijeli komad, u odnosu na glumce, radim kao klasu. (...) Jedan predmet koji sam vodio zvao se "vizažiranje umjetnika" odnosno glumaca, jer glumac je ipak doslovni "body art". Tijelo je njegova tambura. (...) Ništa nije izrazito proizvoljno. To doduše ne znači da su glumci u stezi, da se kreću kao automati već govori o kultiviranom pokretu, teatru rafiniranog, misaonog tijela.³⁶

Promišljenost i domišljatost scenskog pokreta, uz Bourekovu likovnu obradu kostima, šminke i maske, te uz obavezne erotizirane simbole majčinstva u vidu razgoličenih bujnih grudi urešenih trobojnicom na kostimima ženskih likova, čini da ovaj izvanredan kazališni uradak, pokrenut ritmom govorenog i pjevanog bećarca i razigranošću mašte njegovih tvoraca, Boureka i Sanje Ivić, doživljavamo

³⁶ *Spomenik nama samima. Interview: Zlatko Bourek. u: Bećarac. Programska knjižica. Osijek: Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, 1998.*

kao lutkarsku predstavu u kojoj lica komada tumače žive figure u preciznoj animaciji vlastitih tijela.

Suradnja između Boureka i Sanje Ivić, pri kojoj se svatko ponaosob bavio onime u čemu su najbolji, pokazala se kao doista uspješna umjetnička sukreacija. Bourek je bio odlučan u zamisli da dramaturgiju komada i pomoć pri stvaranju ozbiljne kazališne predstave iz hrpe teksta stihova bečaraca povjeri Sanji Ivić iz nekoliko razloga:

Ja vam nisam pismen, ja sam rismen. (...) Nisam želio bez nje raditi jer ona ima fantastičnu distancu od teme. Ja sam previše zaljubljen u to, a znate kako se kaže: zaljubljen čovjek i u nosatj ženskoj vidi da je najljepša. Prema tome, ona je napravila red, čistoću i mogu reći da se bez nje ne bih komad ni usudio raditi. Nisam toliko samouvjeren da bih mogao raditi sve totalno sam.³⁷

Sanja Ivić objašnjava važnost sinergije svih tvorbenih elemenata kazališne izvedbe koja je bila osnovna idejna vodilja u koncepciji, dramaturgiji, redateljskim i likovnim rješenjima pri realizaciji predstave.

Umjetnički postupak "BEČARCA" bi se mogao najlakše definirati kao kazališno uprizorenje slika, simbola i ravničarske etno-tradicije Slavonije u jasnom ritmu deseteračkog distiha. Distiha koji je jezik momaka i djevojaka ovog kraja, jezik naroda koji puno radi, puno jede i ima pozitivan stav prema životu. Naroda koji ima jasan pro-futuro odnos prema ljubljenu i življenju.

To je također postupak koji nastoji stvoriti teatar figuracije kao jedinstvo riječi, ritma, glazbe, pokreta i radosti na sceni. Bečarski stihovi kao izvor energije, puni poruge, dosjetke ili ironije jedinstven su okvir otvorenog i iskrenog kazališta. Kazališta razumljivog i ovdje u Slavoniji i svugdje u svijetu.³⁸

Farsičnost i gruba samoironija te karikaturalan prikaz likova *Bečarca*, smatra Kristina Peternai, mogli su biti postavljeni

najprikladnije (...) upravo u središtu Slavonije, i to od Slavonca, jer grub i često vulgaran humor kojim je Zlatko Bourek iskarikirao Slavoniju i svoje "komšije" ne dovodi u pitanje, dapače čak potvrđuje, zaljubljenost u slavonsku ravnicu.³⁹

Sva likovnost uvjetovana tehnologijom, isuviše realnim elementima na sceni, ono što je u dvadeset i prvom stoljeću postalo vrlo moderno u teatru, nema toliko snage da bi postala toliko reprezentativna poput kreativnih likovnih rješenja za kazalište koja potpaljuju maštu gledatelja. Niti tehnološke novotarije, niti vizualno dominantan dekor koji smeta i odvlači pozornost od suštine komada, niti specijalni efekti u Bourekovim koncepcijama nemaju mjesta jer je kazalište za ovog umjetnika mjesto zajedničkog izmaštavanja one bolje, paralelne stvarnosti u kojem zajednički sudjeluju jednako i tvorci kazališne predstave i publika. Vjerujući u moć kazališta,

³⁷ Spomenik nama samima. Interview: Zlatko Bourek. u: *Bečarac*. Programska knjižica. Osijek: Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, 1998.

³⁸ Ivić, Sanja. *Umjetnički postupak*. u: *Bečarac*. Programska knjižica. Osijek: Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, 1998.

³⁹ Peternai, Kristina. *Bečari na sceni*. Split: Slobodna Dalmacija, 8.3.1998.

u snagu izgovorene riječi na sceni, u potencijal simbolički čistih i značenjski jasnih, pustom dekoracijom neopterećenih vizualnih elemenata izvedbe, Bourek, više od svega, uživa u esenciji kazališne umjetnosti - u igri.

Ljelje i Smrt: borba sila dobra i zla.
(fotografija: arhiva Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku)

Ivan Lozica ističe kako običajnu kulturu obilježavaju

drevnost i stalnost postupaka, (...) ponavljanjem se čuvaju standardizirani i konvencionalni simboli polisemične prirode, sposobni za različita značenja. U pridavanju novih značenja starim simbolima krije se vitalnost tradicije, njezina sposobnost prilagodbe potrebama zajednice.⁴⁰

Bourek i Ivić, stavljajući slavonski bečarac u novi kontekst kazališne predstave na pozornici nacionalnog kazališta, omogućivši mu da progovori s pozicije visoke kulture uz Bourekovo majstorsko vizualno oblikovanje tipskih likova Slavonije i svog bogatstva njene tradicijske kulture, ovom predstavom koja jest izazvala stanovite kontroverze kod publike, ali je primila visoke potvrde kazališne struke, nedvojbeno postavljaju, kako govornu narodnu književnost, tako i sve bogatstvo likovne ornamentike Slavonije u Bourekovoj savršeno stiliziranoj umjetničkoj likovnoj interpretaciji na mjesto koje tradicijskoj kulturi, njezinoj živosti i sjevremenosti bez sumnje i pripada.

U Bourek-Ivić interpretaciji, *Bečarac* i svi likovi koji ga nastanjuju postaju istiniti.

⁴⁰ Lozica, Ivan. *Poganska baština*. Zagreb: Golden marketing, 2002., str. 7.

Smrt i Vrag. (fotografija: arhiva Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku)

Literatura

Knjige i monografije

- Artaud, Antonin. *Kazalište i njegov dvojniki*. Zagreb: Hrvatski centar ITI-UNESCO, 2000.
- Beker, Miroslav. *Suvremene književne teorije*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1999.
- Brook, Peter. *Niti vremena, Sjećanja*. Zagreb: Hrvatski centar ITI-UNESCO, 2003.
- Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant. *Rječnik simbola. Mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Drugo, prošireno izdanje. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske, 1987.
- Harwood, Ronald. *Istorija pozorišta. Ceo svet je pozornica*. Beograd: CLIO, 1998.
- Jurkowski, Henryk. *Povijest europskog lutkarstva, II. dio. Dvadeseto stoljeće*. Zagreb: MČUK, 2007.
- Lazić, Radoslav. *Svetsko lutkarstvo. Istorija, teorija, istraživanja*. Beograd: Foto Futura / Radoslav Lazić, 2004.
- Lozica, Ivan. *Hrvatski karnevali*. Zagreb: Golden marketing, 1997.
- Lozica, Ivan. *Izvan teatra. Teatrabilni oblici folklora u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, 1990.
- Lozica, Ivan. *Poganska baština*. Zagreb: Golden marketing, 2002.
- Stanislavski, Konstantin Sergejevič. *Etika. Umetnost glumca i redatelja*. Subotica: "L" Slobodna izdanja, 1996.

Članci

- Ciglar, Želimir. *Kad komšije nisu susjedi*. Zagreb: Večernji list, 10. 3. 1998.
- Čokljat, Branka. *Farsom prokušati nastaviti Etnos*. Osijek: Glas Slavonije, 9. 3. 1998.
- Derk, Denis. *Hrvatska nema menuet, ali ima bečarac*. Zagreb: Večernji list, 24. 6. 2012.
- Derđ, Zdenka. *Hrvatsko lutkarsko nazivlje - lutkarski tezaurski u: Međunarodni znanstveni skup: Europske odrednice pojma lutke i stručno lutkarsko nazivlje*. Zbornik. ur: Livija Kroflin. Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku, 2014., str. 109.
- Peternai, Kristina. *Bečari na sceni*. Split: Slobodna Dalmacija, 8. 3. 1998.
- Stanojević, Ljubomir. *Neuspjeli "Bečarac"*. Zagreb: Vjesnik, 9. 3. 1998.
- Šimić, Zlatko. *Seksizam u stihovima. Kičo o aferi bečarac*. Zagreb, Jutarnji list, 29. 9. 2015.
- Šutić, Katja. *Zlatko Bourek: čovjek od ljudi*. Studio broj 1003, 25. VI. - 1. VII. 1983., str. 12.
- Tatarin, Milovan. *Slavonijo, zemljo plemenita...* Zagreb: Vijenac, Matica Hrvatska, 9. 4. 1998.

Intervju

- Bourek, Zlatko. *Intervju*. Razgovarala: Saša Došen. Zagreb: Amruševa 5, 22. 6. 2015.

Programska knjižica

Bećarac. Programska knjižica. Osijek: Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, 1998.

Internet izvori

Drugi format. Hrvatska radio televizija, 30. 1. 2014., gost: Zlatko Bourek, voditeljica: Vlatka Kolarović, <http://www.hrt.hr/enz/drugi-format/233809/>, datum posjeta: 1. 2. 2014.

UNESCO: Intangible Cultural Heritage: *Bećarac singing and playing from Eastern Croatia*, <http://www.unesco.org/culture/ich/en/RL/becarac-singing-and-playing-from-eastern-croatia-00358>, također: UNESCO uvrstio nijemo kolo i bećarac u svjetsku baštinu, <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/unesco-uvrstio-nijemo-kolo-i-becarac-u-svjetsku-bastinu.html>, datum posjeta: 14. 12. 2015.

Zlatko Bourek's *Bećarac* – A Monument to Ourselves

Summary

Bourek's way of treating actors as puppets or as live figures has been presented using the example of the play entitled *Bećarac* (1998), in which Bourek, as author of the concept, visual artist and director, transformed the acting theatre – or the very visual dramaturgy thereof – into the theatre of figures or the theatre of freaks. It is an example of Bourek's *performance with people*, but also of a play in which the artist's dramaturgy of the overall visual character – from the well thought-through and richly symbolic shaping of the overall visual quality of the piece itself and mise-en-scène to stage movement – follows the way of thinking characteristic for puppetry, however in the *grand* proportions of the acting theatre.

Bećarac (1998), conceived and created by Zlatko Bourek and Sanja Ivić, brought to the grand stage of the Croatian National Theatre in Osijek typical masks from the Slavonian folklore. It is a paramount example of Zlatko Bourek's intrinsic creative instinct, and his masterful figuration and stylisation, by the means of which he put living actors, treating them as life-size figures or puppets, on an even footing with the ideal of Craig's idol – the super-puppet. The performance – staging of the artist's inexhaustible life and creative energy – represents Bourek's monument not only to the people and the spirit of Slavonia, but to himself too.

Keywords: *Bourek; Bećarac; theatre of figures; theatre of freaks; actor treated as puppet.*

Izv. prof. art. dr. sc. Saša Došen
Akademija za umjetnost i kulturu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku
Kralja Petra Svačića 1/F, 31000 Osijek
saadosen@gmail.com